

Ірина РЕГУЛІЧ,
кандидат мистецтвознавства,
викладач хорових дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

Аліна СТЕПАНЮК,
викладач хорових дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

КОРЕКЦІЯ ДИРИГЕНТСЬКОГО ЖЕСТУ В РЕАЛІЯХ ХОРОВОГО ВИКОНАННЯ ЯК КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС

У статті розглянуто питання корекції диригентського жесту в умовах реального хорового виконання. Охарактеризовано комунікаційний процес, що відбувається між диригентом-хормейстером та хоровим колективом. Проаналізовано особливості етапів практичної роботи з хором. Виокремлено недоліки диригентсько-хорового виконання та шляхи їх подолання.

Ключові слова: диригентський жест, диригентська техніка, комунікаційний процес, коректив, корекція, хорове виконання.

В статье рассмотрены вопросы коррекции дирижерского жеста в условиях реального хорового исполнения. Дано определение коммуникационного процесса между будущим хормейстером и коллективом. Проанализированы особенности практической работы с хоровым коллективом. Выделены недостатки в дирижерско-хоровом исполнении и пути их преодоления.

Ключевые слова: дирижерский жест, дирижерская техника, коммуникационный процесс, корректив, коррекция, хоровое исполнение.

The article discusses the correction of conductor's gesture in the conditions of the real choral execution. Authors give determination of communication process between a future conductor and choir. The article exposes the features of practical work with a collective, failings in conductor choral execution and way of their overcoming.

Key words: conductor's gesture, conductor's technique, communication process, correction, choral execution.

Постановка проблеми. Головними завданнями сучасної педагогічної освіти є виховання творчої особистості, спроможної здійснювати професійну діяльність на високому фаховому та загальнокультурному рівнях, здатної до самостійного наукового пізнання, активізації мотиваційної сфери; підготовка кваліфікованого фахівця, готового до постійного саморозвитку, самоствердження, формування його професійних комунікативних компетенцій.

В умовах диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва важливим є розвиток його вольового потенціалу, вміння адаптуватися до реалій виконання, глибокого розуміння ним психоемоційного впливу диригента на хоровий колектив, адже реальне хорове звучання

є кореляційним відповідно до диригентського жесту. Це вимагає застосування метараціонального підходу, який дає змогу всебічно осмислити, оцінити, а отже, підібрати варіантність факторів психоемоційного контакту з хоровим колективом. Майбутній фахівець повинен володіти широким спектром практичних навичок, які він набуває в процесі послідовного та систематичного навчання, спрямованого на розвиток внутрішньо-слухового уявлення музичного образу, моделювання мануального й емоційно-вольового втілення творчого задуму.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми комунікаційного процесу висвітлено в дослідженнях М. Бахтіна [1], Р. Якобсона [5], відомих культурологів ХХ століття. Основи техніки диригування, особливості практичної роботи хормейстера та питання хорознавства знайшли відображення в низці фундаментальних наукових праць (Л. Андреевої, Л. Безбородової, О. Єгорова, Г. Єржемського, С. Казачкова, М. Канарштейна, М. Колесси, М. Малько, І. Мусіна, К. Пігрова, К. Птиці, П. Чеснокова, О. Бенч-Шокало, М. Бурбана, А. Гуменюка, Ж. Зваричук, А. Лашенка, П. Медведика, А. Мухи, С. Павлюченка, І. Павленка, П. Ковалик, О. Прокулевич та ін.).

Проте, незважаючи на наявність значної кількості робіт з означеної проблематики, не повною мірою дослідженими залишаються питання вдосконалення та корекції диригентського жесту в реаліях хорового виконання як важливого чинника комунікаційного процесу, що відбувається між керівником і хоровим колективом.

Метою статті є висвітлення особливостей корекції диригентської техніки майбутнього хормейстера як комунікаційного процесу в реаліях практичної роботи з хором.

Виклад основного матеріалу. У ході підготовки до практичної роботи з хором майбутньому диригенту-хормейстеру насамперед слід раціонально продумати організацію репетиційно-педагогічного процесу, адже від якості його побудови, професійних здібностей і вмінь диригента мобілізувати колектив, створити необхідну творчу атмосферу залежить якість виконання музичного твору.

Зазвичай після роботи студента з хоровим колективом виникає необхідність унесення коректив із метою подолання певних труднощів у взаєморозумінні між ними. У процесі безпосереднього виконання важливим завданням є виявлення дефектів реального

хорового звучання, з'ясування причини їх виникнення, а як наслідок – оперативне застосування відповідних методів та прийомів їх подолання. Важливу роль при цьому відіграє м'язово-слухова координація. Із фізіологічного погляду вона реалізується через вольовий імпульс, котрий надсилається з кори головного мозку, де генеруються уявлення музичного образу, що безпосередньо впливає на рухи диригентського апарату. Завдяки цьому створюється внутрішнє ідеальне уявлення диригента. І навпаки, цей зв'язок забезпечує сприйняття реального хорового звучання, що є реакцією на зворотний імпульс [3, с. 21-22].

Таким чином, перший вольовий імпульс диригентського жесту як комунікативного процесу надсилає диригент-хормейстер, а вокально-технічна діяльність хористів є резонансною відповіддю на нього.

М. Бахтін свого часу стверджував: «Висловлювання виявляється в обертонах смислу, в обертонах експресії, в обертонах стилю, у найтонших відтінках композиції. Висловлювання наповнене діалогічними обертонами, без урахування яких не можна до кінця зрозуміти стиль висловлювання. Суттєвою (конститутивною) ознакою висловлювання є його зверненість до когось, його адресованість. На відміну від одиниць мови, слів та речень, які є безособовими і нікому неадресованими, висловлювання має і автора <...>, і адресата. Цей адресат може бути безпосереднім учасником діалогу, диференційованим колективом спеціалістів будь-якої спеціальної сфери культурного спілкування, більш-менш диференційованою публікою, сучасниками, однодумцями <...> – усе це види і концепції адресата, що визначаються тією сферою людської діяльності та побуту, до яких належить це висловлювання» [1, с. 412-413].

Р. Якобсон зі свого боку зазначає: «Щоб повідомлення було спроможне виконати свої функції, необхідна наявність контексту (вербального або такого, що допускає вербалізацію), коду (спільного для того, хто кодує, і для того, хто декодує) і контакту (зв'язку між адресатом і адресантом, що уможливорює підтримання комунікації). Кожному із шести чинників комунікації відповідає певна функція мови: контексту – референтивна (денотативна, когнітивна, комунікативна), адресанту – емотивна (експресивна), адресату – конотативна (наказова), контакту – фактична (підтримання комунікації), коду – метамовна (тлумачення), повідомленню – поетична (апелятивна) як головна визначальна функція» [5, с. 468-471].

У диригентсько-хоровому виконавському мистецтві адресант (суб'єкт художнього впливу) – диригент-хормейстер, адресат – хоровий колектив, що породжує реальне звучання (музичний образ), а отже, – цілісну і творчу єдність усіх компонентів виконавського процесу. Комунікація, як внутрішня, так і зовнішня, відбувається за посередництва специфічних, невербальних засобів, які визначаються інтонаційною природою музичного мистецтва і є основою музичної мови в цілому. Зважаючи на це, вона належить до усної комунікації, а спілкування, яке здійснюється за її допомогою, – до невербальної.

Диригент мислить образами, які передає за допомогою вербальних та невербальних засобів. До невербальних носіїв інформації належать виразний диригентський рух та вокально-музичний звук. Закодована певними символами інформація носить естетичний, пізнавальний або емоційний характер.

Характер комунікаційного процесу передбачає експресивний (прояв почуттів) та паралінгвістичний (за допомогою міміки та рухів) характер зворотного повідомлення. Однак у цьому процесі можуть траплятися перешкоди (комунікаційні бар'єри), як-от: психологічні перепони сприйняття через утому, нерозуміння жесту комунікатора, стилістичну складність повідомлення (хорового твору) для хористів тощо.

Музичне звучання мистецького твору, його структура, драматургічні особливості, як і більш дрібні виразові засоби, поєднуються з природним прагненням людської психіки до врівноваження, гармонії, злагоженості й спокою. Гедоністичні почуття в різних їх формах – невід'ємна частина виконавського процесу. Терапевтичні й сугестивні можливості музики є незаперечними і відомими з давніх часів.

Фізичне втілення та реалізація внутрішньо-художнього задуму диригента у звучанні хору забезпечує найвищий результат їх творчої взаємодії як синтезу якісного хорового звуковідтворення та якісного виконання власного диригентського бачення. Означений процес носить діалектичний характер індивідуальної та колективної творчості [2, с. 86].

Інтерпретація диригентсько-виконавської концепції художнього образу базується насамперед на інструктивно-репродуктивному вивченні хорового твору. Оскільки музично-виконавська ідея містить у собі відповідне технічне рішення, то для втілення задуму, визначення художньої доцільності відповідних прийомів диригент керується безпосередньо самим твором, зокрема його змістом, формою та стилем.

Музичний твір – це графічно зафіксований результат відображення тієї дійсності, яка породжує у свідомості композитора цілісний образ світу. Ю. Чекан у зв'язку з цим зазначає, що найбільш продуктивними для повного аналізу твору є феноменологічний підхід, котрий дозволяє розглянути об'єкт у внутрішній системній цілісності (жанрово-інтонаційні витоки тематизму), та компаративний – побудований на зіставленні, порівнянні декількох явищ незалежно від їх приналежності до однієї чи різних інтонаційних практик [4, с. 115].

Осмилення й розуміння всіх відповідних композиційно-технічних прийомів і мовно-стильових особливостей твору дає можливість повною мірою розкрити авторський задум, встановити відповідності мануальної техніки внутрішньому баченню майбутнього диригента-хормейстера. Створення виконавської моделі уможливорює прогнозованість хорового звучання, а на практиці – це відповідність реального звучання жестах диригента. Головне завдання диригента – максимально наблизити реальне звучання музики колективом до його власного ідеального уявлення, внутрішнього задуму, збереження цілісності процесу виконання.

Прогнозуючи звучання кожного голосу в хорі відповідно до задуманої інтерпретації, диригент підпорядковує кожного виконавця власній волі. Це потребує швидкості реакції, яскравої емоційності, зосередженості й витримки. Аби тримати весь колектив і кожного хориста в стані творчої готовності й мобільності, диригент повинен володіти самодисципліною, впевненістю в собі, витримкою, рухомою психікою, адже основою комунікаційного процесу між диригентом і хором є їх конструктивний психоемоційний контакт.

Працюючи з хором, майбутній фахівець може виявити проблеми у взаєморозумінні між диригентом і колективом, що стосуються вступів і зняття звучання, відповідності штрихових, динамічних нюансів, кульмінацій. Першочергово це потребує внесення коректив у систему ауфтактів відповідно до конкретного художньо-технічного завдання.

Слабка технічна підготовка, брак розуміння музично-виконавської ідеї твору впливає на відповідність диригентського жесту, а як наслідок – на якість виконання. Крім того, в умовах розсіяної уваги та хвилювання майбутнього диригента-хормейстера можлива втрата ним отриманих навичок і самоконтролю. При цьому має місце зайва фізіологічна напруга (зайвий або «затиснений» жест), що унеможливило необхідний мануальний вплив, адже, використовуючи особливості побудови руки, диригент звертає увагу хористів на деталі звучання, які корегує в процесі безпосереднього виконання, щодо звукоутворення, тембрових, штрихових, артикуляційних особливостей.

На шляху до якісного диригентсько-хорового виконання може з'явитися потреба в корективах темпо-динамічних співвідношень. Як зазначалося вище, через хвилювання або інші зовнішні фактори вірогідна втрата плинності реального часу. Саме тому можливе темпове відхилення – затягування чи, навпаки, пришвидшення, що потребує постійного контролю за слуховими відчуттями і реальним звучанням.

Означені недоліки можуть виникати й у зв'язку з акустичними умовами. У цьому випадку майбутній фахівець повинен урахувати довжину реверберації звука, адже подовжена акустична реверберація, що проявляється у вигляді відлуння звучання, спонукає до використання більш поміркованих темпів, а також відтягування пауз, аби відлуння звука поглинула акустика.

Висновок. Виконавський процес як внутрішня і зовнішня комунікація відбувається за посередництва специфічних невербальних засобів, які визначаються інтонаційною природою музичного мистецтва. Фундаментальною основою комунікаційного процесу між диригентом і хором є їх конструктивний психоемоційний контакт. У реаліях хорового звучання надзвичайно важлива як технічна, так і емоційно-психологічна готовність майбутнього фахівця.

Усвідомлення самоконтролю над власним внутрішнім станом і його зовнішніми проявами, швидкість реакції, корекція диригентського жесту, вміння сугестивно впливати на хорівий колектив – важливі елементи диригентсько-виконавського процесу. Безперечно, робота з хором є надзвичайно енергетично затратною, що потребує поєднання керуючої та експресивно-спрямовуючої ролі диригента в реаліях хорового виконання музичного твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтін М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках / М. Бахтін // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [ред. М. Зубрицької ; Вид. 2-ге, доп.]. – Львів : Літопис, 2001. – С. 416–424. – (Слово. Знак. Дискурс).
2. Ковалик П. А. Вокально-хорове виконавство як складова фахової компетентності майбутніх учителів музики / П. А. Ковалик // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 15 (20). – С. 82–88. – (Серія 14 «Теорія і методика мистецької освіти»).
3. Прокулевич. О. Основи хорового диригування : навчальний посібник / [уклад. О. Прокулевич]. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. – 140 с.
4. Чекан Ю. І. Інтонаційний образ світу : монографія / Ю. І. Чекан. – К. : Логос, 2009. – 227 с.
5. Якобсон Р. Лінгвістика і поетика / Р. Якобсон // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [за ред. М. Зубрицької ; Вид. 2-ге, доп.]. – Львів : Літопис, 2001. – С. 465–490. – (Слово. Знак. Дискурс).

Дата надходження до редакції: 01.11.2018 р.

УДК 78.071.2

Богдан СТОЛЯРЧУК,
професор кафедри музичного фольклору
Інституту мистецтв Рівненського державного
гуманітарного університету,
заслужений діяч мистецтв України

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ПАВЛЮКА: МУЗИКАНТА, ПЕДАГОГА, ФОЛЬКЛОРИСТА, ЗАСНОВНИКА КОЛЕКТИВУ «ГОРИНА»

У статті розглянуто сторінки життя та діяльність збирача фольклору, музиканта, педагога, засновника і керівника колективу «Горина» Василя Павлюка.

Ключові слова: фольклорист, спів, пісня, ансамбль, колядки, щедрівки, купальські та величальні мелодії.

В статті рассмотрены страницы жизни и деятельность собирателя фольклора, музыканта, педагога, основателя и руководителя коллектива «Горина» Василия Павлюка.

Ключевые слова: фольклорист, пение, песня, ансамбль, колядки, щедровки, купальские и величальные мелодии.